

บทบาทและฐานะสตรีในมหากาณะ

นางภิญโญ บุญทอง

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการ ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษร ศาสตร์มหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ. ศ. ๒๕๒๓

116854871

ROLE AND STATUS OF WOMEN IN THE MAHABHARATA

Mrs. Pinyo Boonthong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1980

หัวข้อวิทยานิพนธ์ บทบาทและฐานะสตรีในมหาภารตะ

โดย นางภิญโญ บุญทอง

ภาควิชา ภาษาตะวันออก

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมน์คดา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการ ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประคิษฐ์ บุณนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(รองศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุญกุล)

.....
(ศาสตราจารย์ ม.ล.จิรายุ นพวงศ์)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมน์คดา)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ฟาพานิช)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ บทบาทและฐานะสตรีในมหากาพย์
ชื่อนิสิต นางภิญโญ บุญทอง
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันคดา
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
ปีการศึกษา ๒๕๒๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารวบรวมและวิเคราะห์เรื่องราวของสตรี เกี่ยวกับพฤติกรรม และบทบาทตามฐานะต่าง ๆ จากกาพย์มหากาพย์

วิทยานิพนธ์แบ่งออกเป็น ๔ บท บทแรกเป็นบทนำ ซึ่งกล่าวถึงความจำเป็นของปัญหา ตลอดจนวิธีดำเนินการวิจัย บทที่ ๒ กล่าวถึงเรื่องมหากาพย์ โดยแยกกล่าวเป็น ๓ หัวข้อ คือ ความเป็นมายุคสมัยของการแต่ง ตัวเรื่อง และแบบลักษณะทั่วไปของสตรี บทที่ ๓ กล่าวถึงบทบาทสตรีในฐานะลูก คนรัก ภรรยา สะใภ้ มารดา ชู้ และผู้บำเพ็ญพรต บทที่ ๔ เป็นบทสรุปและขอเสนอแนะ

ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า สตรีในมหากาพย์ เมื่อพิจารณาจากความเป็นมาต่าง ๆ แล้ว แบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ ประเภทที่ ๑ เทวี และสตรีที่เป็นบุคคลาธิษฐาน กวีตั้งขึ้นจากธรรมชาติ นามธรรม และอาการนาม ประเภทที่ ๒ เทวี ผู้เป็นชายาของเทวะ และเทพธิดา ประเภทที่ ๓ นางอปสร ประเภทที่ ๔ สตรีที่โหดอำมหิตสัตว์ พิศ และที่เป็นลูกเมียของสัตว์ ประเภทที่ ๕ นางมนุษย์ ประเภทนี้ผู้วิจัยได้หยิบยกสตรีที่สำคัญ ๆ มาศึกษาวิจัยตามฐานะต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่งด้วย

Thesis Title Role and Status of Women in the Mahabharata
Name Mrs. Pinyo Boonthong
Thesis Advisor Associate Professor Saksri Yamnadda, Ph.D.
Department Eastern Languages
Academic Year 1979

ABSTRACT

It is the objective of this thesis to make a study of the social standing and roles of women as described in the Mahabharata.

The thesis is divided into 4 chapters. The first chapter is concerned with the underlying problem and the program of research. The second chapter starts with a general background with respect to the various stages of composition of the Mahabharata. Status of women and their social background then follow. The third chapter describes their various roles, as a daughter, a beloved one, a wife, a woman related by marriage, a mother, a paramour and a female ascetic. The fourth chapter is the conclusion and suggestions.

The women in the Mahabharata, may be classified into 5 categories. The women of the first three categories are the product of the poet's imagination. Women of the first type are the goddesses

and other female beings which are closely associated with nature and abstract ideas. The women of the second type are primarily the wives of gods. The third type deals with the mythological apsaras. The fourth type includes those female who are mothers and wives of those who may be classified as animals. The human female belong to the last type. It describes each type of women, examples from the epic are quoted and explanations given as necessary.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือของผู้มีพระคุณหลายท่าน ผู้วิจัยขอกล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความเคารพ และน้อมรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขออภินิหารรำลึกถึงพระคุณของคณาจารย์ทุกท่าน แห่งแผนกวิชา ภาษาตะวันออก สาขาวิชาภาษาบาลี - สันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ต่าง ๆ อันเป็นผลทำให้ผู้วิจัยเรียนสำเร็จ และสามารถเขียนวิทยานิพนธ์ได้ด้วยดี

อาจารย์ที่ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นที่สุด คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมัคคา ซึ่งเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลือมาก กล่าวคือ อาจารย์เป็นทั้งผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้เกี่ยวกับวิธีการวิทยาวรรณคดีสันสกฤต และยังได้กรุณารับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยแนะนำหัวข้อเรื่องวิทยานิพนธ์ ให้หยิบยืมหนังสือเล่มสำคัญ ๆ ซึ่งบางเล่มในประเทศไทยมีเพียงฉบับเดียว รวมทั้งบอกแหล่งความรู้ แนะนำแนวทางการเขียน และได้สละเวลาตรวจแก้วิทยานิพนธ์มาโดยตลอด จนสำเร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอกราบรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ มุขยกุล อาจารย์หัวหน้าแผนกวิชาภาษาตะวันออก ที่ได้กรุณาแนะนำแก้ไข ข้อเคลาขอความบางตอนในวิทยานิพนธ์ รวมทั้งแนะนำหนังสือที่เป็นประโยชน์ในการค้นคว้าหาข้อมูล และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา เริ่มแต่วันแรกที่ผู้วิจัยสอบได้และเข้ามาศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์เสร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขออภินิหารรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูง

ศาสตราจารย์ ม.ล.จิราวุ นพวงศ์ อาจารย์พิเศษ เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้เกี่ยวกับวิชาหลักไวยากรณ์ชั้นสูงแห่งภาษาบาลี และสันสกฤต ซึ่งนับว่าเป็นวิชาที่นำมาใช้ประกอบการแปลข้อมูลเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์โดยตรง ผู้วิจัยขอกราบรำลึกถึง

พระองค์ของอาจารย์ไว ณ โอกาสนี้ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช อาจารย์ประจำแผนกวิชาภาษา
ตะวันออก เป็นผู้ให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยเสมอมา คอยแนะนำตักเตือนเกี่ยวกับการ
ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล วิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ ตลอดจนช่วยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัย
ได้ศึกษาวิชาการจนสำเร็จบริบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบรำลึกถึงพระองค์ของอาจารย์เป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบรรณารักษ์หอสมุดกลาง มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และบรรณารักษ์หอสมุดอาคารพระตำหนักภูวนาภิรมย์ ที่มีประโยชน์ยิ่ง หลายเล่ม
และขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์เปรม หิมจันทร์ เพื่อนรุ่นพี่ ที่กรุณาแนะนำชี้แจง
ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาต่อ และการเขียนวิทยานิพนธ์ ด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัย
ซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนและน้อง ๆ ได้แก่ อาจารย์บาลี พุทธรักษา
อาจารย์สุนทร ปิยวัฒน์ อาจารย์อัญชดี จิตรสุคนธ์ อาจารย์สุมาลี อุดมพงษ์ อาจารย์
ยมโดย เพ็งพงศา อาจารย์นภาพรรณ โอวัฒนากิจ อาจารย์ประหวน บุญปก อาจารย์
ยุพิน กษมากุล และอาจารย์ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ ที่ได้กรุณาช่วยเหลือจัดการเรื่อง
ต่าง ๆ ให้ อาทิ จัดส่งชื่อหนังสือมหาภารตะจากต่างประเทศ ติดต่อกับแผนกวิชาและ
บัณฑิตวิทยาลัย ให้หยิบยืมหนังสือ เป็นต้น ตลอดจนเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยมีมานะอดทน
ศึกษาจนกระทั่งสำเร็จด้วยดี จึงขอรำลึกถึงไมตรีจิตของเพื่อนและน้อง ๆ ไว ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง ผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก คุณแม่ละม่อม ศรีสุโร ที่คอยช่วย
เหลือ เอาใจใส่ ให้กำลังใจอยู่เบื้องหลัง นับตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มเข้าศึกษาต่อจนกระทั่ง
เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเสร็จ คุณแม่ต้องเหนื่อยยากเพื่อให้ลูกสำเร็จการศึกษา นำ
ความรู้ไปใช้เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่น พระคุณของคุณแม่ลูกขอเทิดทูนและจดจำไว้ในดวงจิต
ของลูกตลอดไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ข
คำชี้แจงเกี่ยวกับการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์.....	ณ

บทที่

๑ บทนำ.....	๑
ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย.....	๓
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๘
๒ มหาภารตะ.....	๙
ความเป็นมาและยุคสมัยของการแต่ง.....	๙
ตัวเรื่องและเรื่องแทรก.....	๑๓
แบบทั่ว ๆ ไปของสตรีในเรื่อง.....	๑๘
ธรรมชาติ นามธรรม และอาการนาม ที่กวีตั้งขึ้นให้เป็นเทวี.....	๑๘
เทวีที่เป็นชายาของเทวะ และเทพธิดา.....	๓๐
นางอัปสร.....	๔๑
สตรีที่ให้อำเนิดสัตว์และพืช และที่เป็นลูกเมียของสัตว์.....	๔๔
สตรีที่เป็นนางมนุษย์.....	๕๘

บทที่

หน้า

๓	บทบาทสตรีตามฐานะต่าง ๆ ในมหากาพย์.....	๖๐
	บทบาทสตรีในฐานะลูก.....	๖๐
	บทบาทสตรีในฐานะคนรัก.....	๗๕
	บทบาทสตรีในฐานะภรรยา.....	๘๘
	บทบาทสตรีในฐานะสะใภ้.....	๑๒๔
	บทบาทสตรีในฐานะมารดา.....	๑๓๔
	บทบาทสตรีในฐานะพี่.....	๑๔๘
	บทบาทสตรีในฐานะผู้บำเพ็ญพรต.....	๑๕๑
๔	บทสรุป.....	๑๕๕
	บรรณานุกรม.....	๑๕๘
	ภาคผนวก.....	๑๖๓
	ประวัติผู้เขียน.....	๑๘๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้

๑. กส. : สํสฤต - ไท - อังกฤษ อภิศาน
ของกรมวิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
๒. จว. : วจินฉัยเรื่องกฤษณาสอนนอง พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. มค. : พระราชนิพนธ์ความเรียงเรื่อง สาวตรี
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
๔. มพ. : พระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
๕. D. : A Classical Dictionary of Hindu Mythology
and Religion, Geography, History and Literature ของ John Dowson.
๖. Mbh. : มหาภารตฉบับที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ The
Bhandakar Oriental Research Institute Poona.
๗. Mbh.R. : มหาภารตฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ของ Protap
Candra Roy.
๘. MW. : A Sanskrit - English Dictionary ของ
Monier Monier - Williams.
๙. S. : An Index to the Names in Mahabharata.
ของ S. Sorensen.

การใช้หมายเลข

๑. หมายเลขในคัมภีร์ฤคเวท : มณฑล / สูกตะ / มंत्रะ
๒. หมายเลขในมหาภารตะ : บรรพ/บท/โคลก

หมายเหตุ : คำอธิบายการแบ่งบรรพของมหาภารตะในภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย